

Balkanlar'da Celvetîlik ve Münîrî-i Belgrâdi

T A X H İ D İ N B Y T Y Q I

Tacettin Bitici, Araştırmacı - Yazar Kosova

BULGARİSTAN'DA CELVETÎLİK:

Filibeli İsmail Efendi:

Filibeli kasabasındandır. Babası, Alâeddîn b. Muhsin Efendi Filibe'de Halvetî tekkesinde postnişindir. Babasının vefâtından sonra tahsîl için İstanbul'a gelir. İstanbul'da Azîz Mahmud Hüdâyî'ye intisâb eder. Seyr u sülûkunu tamamladıktan sonra hilâfet alır ve Hüdâyî'nin emriyle Filibe'de babasının zâviyesine postnişin olarak gider. Bu tekkede 20 sene Celvetîliği neşreder. Hacca gitmek için İstanbul'a geldiğinde, Ayasofya câmiinde vaz eder. bu vazını Sultan IV. Murad çok beğenir ve hacc dönüşünde İstanbul'da ikâmet etmesi için ferman buyurur. 1052/1642 yılında vefât eder ve Çukurhamâm civârında inşâ ettirdiği zâviyeye defnedilir.

Osmân Efendi - Sofyalı

Yusuf Efendi - Pravadi

Tatar İbrâhîm Efendi

Tatar İbrâhîm Efendi Kırım'dan gelip, ilim tahsîlinden sonra Nûreddînzâde'den tarîkatını tamâmlar. Bir müddet Cerrahpaşa Câmiinde vâizlik yapmış. Nûreddînzâde'nin vefâtından sonra Küçük Ayasofya'da şeyhinin yerine nasbolunup, mürşid olur.¹

Salâtîn câmiinde va'z edip, tefsîr ve hadîs okuturmuş.² Hüseyin Vassâf, Tatar İbrâhîm Efendi'yi Azîz Mahmud Hüdâyî'nin halîfesi olarak zikreder.³

Atâî ve Süreyya Bey 1001 h./1593 m. yılında vefât ettiğini söylerken,⁴ Münîrî Efendi 999 / 1590-91 yılında vefât ettiğini ifâde etmektedir.⁵ Mehmed Tâhir ise,

Aziz Mahmud Hüdäyî türbesinin yanındaki hazireden bir bölüm

1042 h./1634 m. yılında vefât ettiğini zikretmektedir.⁵⁴⁴ Mehmed Tâhir'in vermiş olduğu bu târih yanlıştır.

Eserleri:

Etvâr Manzumesi

Eser şu kütüphanede bulunmaktadır:
Süleymâniye Ktp., Tırnıvalı 334 (vr. 85-87 - Osm);

Fethu Merâtibi'l-Kulûb

Eser şu kütüphanede bulunmaktadır:
Süleymâniye Ktp., H.Hüsnü Paşa 763 (vr. 43b-49a - Arp);

Kitâbu'l-Kudve ve Risâletü'l-Üsve

Eser şu kütüphanede bulunmaktadır:
Süleymâniye Ktp., Cârullâh 2079 (vr. 131-139 - Arp);

Medâricu'l-Meliki'l-Mennân fi Beyâni Maârici'l-İnsân

Eser şu kütüphanede bulunmaktadır:
Süleymâniye Ktp., Musalla Medresesi 2004 (vr. 259 - Arp); Bağdadlı Vehbi 699 (vr. 185 - Arp); Reîsu'l-Küttâb 1135 (vr. 200 - Arp);

Risâle Fî Beyân-i Esrâr-ı Asâ-yı Mûsâ ve'l-Yedi'l-Beyzâ

Eser şu kütüphanede bulunmaktadır:
Süleymâniye Ktp., Laleli 1512 (vr. 46-51 - Arp); Cârullâh 2079 (vr. 43-52 - Arp);
H.Hüsnü Paşa 763 (vr. 81b-86b - Arp);

Risâle-i İbrâhîm Kırımî

Eser şu kütüphanede bulunmaktadır:
Konya Belediyesi İzzet Koyunoğlu Şehir Müzesi Ktp., 13924 (vr. 6 - Osm);

Risâle fi Neş'et

Eser şu kütüphanede bulunmaktadır:
Süleymâniye Ktp., H.Hüsnü Paşa 763 (vr. 70a-78a - Arp);

Risâle fi Ta'bîri'r- Rü'yâ

Eser şu kütüphanede bulunmaktadır:
Süleymâniye Ktp., Cârullâh 2079 (vr. 52-55 - Arp);

Risâle fi't-Tasavvuf

Eser şu kütüphanede bulunmaktadır:
Süleymâniye Ktp., Laleli 1512 (vr. 38-46 - Arp); Millet Ktp., Ali Emiri RY 815 (vr. 25-30 - Arp);

Risâle fi Tefsîr-i âyeti'n- Nûr

Eser şu kütüphanede bulunmaktadır:
Süleymâniye Ktp., Fâtih 5381 (vr. ???);

Risâletu'l-Ehâdîs

Eser şu kütüphanede bulunmaktadır:

Çorum İskilip İlçe Halk Ktp., 1247 (vr. 82 - Arp) (dört risaleli);

Risâle fi'l-Küfri'l-Hakiki ve'l-İslâmi'l-Mecâzi

Eser şu kütüphanede bulunmaktadır:

Millet Ktp., Ali Emiri RY 815 (vr. 21-25 - Arp);

Sultân Murâd Hân'a Dâir Bir Risâle

Eser şu kütüphanede bulunmaktadır:

Süleymâniye Ktp., H.Hüsnü Paşa 763 (vr. 103b-111b - Osm);

Tasavvufa Dâir bir Risâle

Eser şu kütüphanede bulunmaktadır:

Süleymâniye Ktp., H.Hüsnü Paşa 763 (vr. 100b-103a - Osm);

Tefsîru Sûre-i Kureyş

Eser şu kütüphanede bulunmaktadır:

Süleymâniye Ktp., Laleli 1512 (vr. 32-34 - Arp);

Tefsîru Sûre-i Kadr

Eser şu kütüphanede bulunmaktadır:

Süleymâniye Ktp., Laleli 1512 (vr. 34-38 - Arp);

Atpazarî Osmân Efendi

“Fadl-ı İlâhî” diye meşhûrdur. Şumnuludur. Tahsîl için İstanbul'a gelir ve Atpazarı semtinde ikâmet ettiği için Atpazarî diye anılır. İstanbul'da Zâkirzâde Abdullâh Efendiye intisâb eder ve hilâfet alır. Şeyhinin emriyle Aydos'a halife olarak gider. Aydos'ta şeyhinin vefâtına kadar kalır. Sonra İstanbul'a döner. Mago-sa'da sürgünde bulunduğu esnâda 1102/1690 yılında vefât eder ve orada defnedilir. İsmail Hakkı Bursevî'yi bu zât yetiştirir. Birçok eser te'lif etmiştir.

BOSNA

Abdürrahmân Efendi - Bosna

ARNAVUT ETNİK TOPRAKLARINDA CELVETÎLİK

Manastırlı Hasan

Manastır'lı Kadı Hasan b. Ali, IV Sultan Murâd devrinde yaşamış fazilet sâhibi ve edebiyatçı bir zâttır. Firâknâme nâzımı ve Hadîs-i Erbaîn şârihi.⁷

Firâknâme şu kütüphânelerde bulunmaktadır:

Millet ktp., 321 (vr. 153 - Osm)

Süleymâniyye ktp., yazma bağışlar, 4338; İhsan Mahvi, 133 (vr. 152 - Arp)

Tercüme-i hadîs-i erbaîn adlı eseri şu kütüphanede bulunmaktadır:

Süleymâniye ktp., İbrahim Efendi, 187 (vr. 15-23 - Arp)

Fasl fi beyâni'l-Muharremât adlı eseri şu kütüphanede bulunmaktadır:

Süleymâniyye ktp., Kasidecizade, 675 (vr. 198-199 - Arp)

Risâle fi beyâni'l-farz ve'l-vâcib eser şu kütüphanede bulunmaktadır:

Süleymâniyye ktp., Kasidecizade, 675, (vr. 280-284 - Arp)

Risâle kâle sâhibu'l-miftâhi'l-fenni'l-evvel eser şu kütüphanede bulunmaktadır:

Süleymâniyye ktp., Kasidecizade, 675, (vr.287-288- Arp)

Risâle fi'l-vekâle fi'l-bey'-i ve's-şirâ eser şu kütüphanede bulunmaktadır:

Süleymâniyye ktp., Kasidecizade, 675, (vr. 276-279 - Arp).

SİRBİSTAN'DA CELVETİLİK

Ali Efendi Belgradî

Bu zât hakkında Münîrî Efendi, Ümmî Sinân tarikatında Nasûh adında bir azîzden terbiye bulduğunu, hilâfetle müşerref olduğunu, her yıl dervîşleriyle erbaîn çıkardığını ve 1003 h./1594 m. yılında âhirete rihlet ettiğini, ifâde etmektedir.⁸

Belgrâdlı Alî Dede hakkında diğer tabakât kitaplarında herhangi bir bilgiye rastlayamadık.⁹

Mecelle fi'l-Ferâiz

Eser şu kütüphanede bulunmaktadır:

Bayezid Devlet Ktp., Bayezid 2624 (vr. 9 - Arp);

Risâle fi İlm-i Ferâiz

Eser şu kütüphanede bulunmaktadır:

Köprülü Ktp., Fâzıl Ahmed Paşa 1581 (vr. 28-32 - Arp);

Korucuzâde Belgradî

Evilyâ Çelebî Belgrâda yapmış olduğu ziyâretten bahsederken, Hüdâyî Efendi'nin Korucuzâde adında Belgrâdda bir zâtı zikreder.⁵⁴⁸

MÜNİRİ-İ BELGRÂDÎ

A. İsmi

Kâtib Çelebî,¹¹Hanciç¹² ve Başagiç,¹³ müellifin asıl isminin Nûrullâh olduğunu söylerler. şabanoviç, Müvekkid'in Kâtib Çelebî'ye dayanarak "Münîrî" mahlasının asıl ismi olan Nûrullâh'tan geldiğini iddia etmekte olduğunu söylemektedir.¹⁴ şabanoviç'e göre, müellifin ismi Nûrullâh değil, İbrâhîm b. İskender'dir. O, bu iddiasını şu delillere dayandırmaktadır: ¹⁵

a. Münîrî Efendi'nin "Sübülü'l-Hüdâ" adlı eseri Gâzî Hüsrev Bey Kütüphânesinde no. 826 kayıtlı numarada bulunmaktadır. Bu eserin müellifinin "Şeyh İbrâhîm el-Münîrî" olduğu yazılmaktadır¹⁶.

b. Berlin Kütüphânesinin Şark Yazmaları Bölümünde, Münîrî Efendi'nin bir mektûbunda "İbrâhîm b. İskender eş-Şehîr bi'l-Münîrî" imzası yer almaktadır¹⁷.

c. Aynı bölümde Münîrî Efendi'nin "Nisâbu'l-İntisâb" adlı eseri de bulunmaktadır. Bu eserin de müellifinin aynı zât olduğu bilinmektedir¹⁸.

d. Aynı bölümde Azîz Mahmud Hüdâyî Ef.'nin Münîrî Efendi'ye yazmış olduğu mektûbun sûreti de bulunmaktadır.

Şabanoviç'in bu iddialarını kabûl edersek, Münîrî Efendi'nin ismi, İbrâhîm b. İskender olduğunu kabûllenmekten başka bir yolumuz kalmamaktadır.

B. Âilesi

Münîrî Efendi'nin âilesi hakkında şu ana kadar herhangi bir bilgiye sâhib değiliz. Ancak, müellif "Silsiletü'l-Mukarrebîn" adlı eserinde Dimitrofça'dan Belgrâd'a göç etmesini anlatırken, orada babasının kabrinin bulunduğunu ve annesinin de orada babasının yanına defnedilmeyi arzu ettiğini anlatmaktadır. Hâkeza, annesinin hummâ hastalığına kapıldığını, hummâ'dan vefât ettiğini ve vâsiyeti üzerine Dimitrofça'da babasının kabrinin yanına defnedildiğini anlamaktayız.¹⁹

C. Doğum Yeri

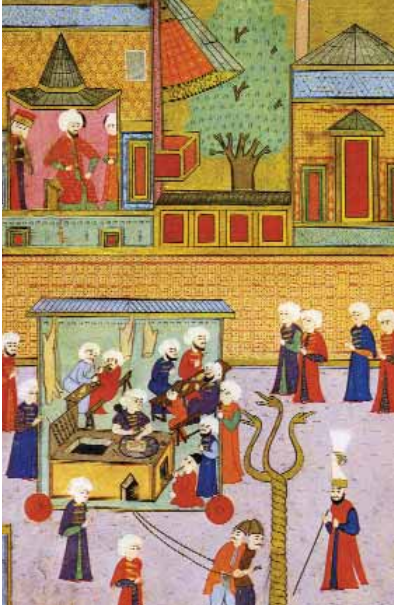
Çalışmaların tümü Münîrî Efendi'nin Bosnalı olduğunu söylemektedirler. Fakat doğduğu şehir hakkında kesin bir bilgiye sâhip değiliz.

Müellifin "Silsiletü'l-Mukarrebîn" adlı eserinde, Dimitrofça'dan Belgrâd'a göç etmesini anlattığına²⁰ dayanarak, Dimitrofça'da doğmamış olsa da, orada bir müddet yaşamış olduğunu anlamaktayız.

D. Eğitimi

Münîrî Efendi'nin eğitimi hakkında kesin bir bilgiye sâhib değiliz. Fakat, Münîrî Ef. "Silsiletü'l-Mukarrebîn" adlı eserinde Vildân Ef.'den bahsederken, "merhûm hocam"²¹ diye bahsetmektedir. Yine aynı eserinde Vildânzâde Efendi'den bahsederken "üstâdım oğlu"²² diye bahsetmesine dayanarak, Vildân Efendi'den eğitim gördüğünü anlamaktayız. Atâî de, Vildânzâde Efendi'nin babasından "mukaddemât-ı ulûmi âdâd ve tahsîl-i isti'dâd"²³ eylediğini kaydetmektedir. Hanciç'e göre ise, Münîrî Efendi ilk tahsîlini babası ve Vildânzâde'nin babasından yapmış ve bâzı meşâyihtan ilmini tamamlamıştır.²⁴

şabanoviç'in verdiği bilgilere göre ise, Münîrî Efendi'nin İstanbul'da en yüksek medreselerden mezûn olduğunu anlamaktayız.²⁵ Eserlerinin bir çoğunu Türkçe yazması da şabanoviç'in bu iddiasını desteklemektedir.

III. Murat dönemi ticari hayatı tasvir eden minyatür

E. Hocaları ve Şeyhleri

Vildân Efendî

Vildânzâde'nin babası olan Vildân Efendi Anadolu'dan Rûmeli'ye geçip makarı sûfiyye olan Sofyâ'da ikâmet etmiştir.²⁶ Münîrî Efendi "Silsiletü'l-Mukarrebîn" de bu zâttan "merhûm hocam" diye bahseder,²⁷ fakat hakkında bir bilgi vermez.

Mevlânâ Alî Efendi

Münîrî Efendi'nin muhtemel şeyhlerinden birisi Mevlânâ Alî Efendi'dir.²⁸ Çünkü, Münîrî Efendi bu zâttan bahsederken, "Şeyhanâ ve Mevlânâ" diye bahseder.²⁸ Bu zât Dimitrofça'da medfûndur. Bilindiği gibi Münîrî Efendi de Dimitrofça'da ikâmet emiştir. Anne ve babası da orada medfûndur. Bütün bunlara dayanarak Mevlânâ Alî Efendi, Münîrî Efendi'nin muhtemel şeyhi olduğu kanâatine varmaktayız.

Azîz Mahmud Hüdâyî

Silivri Koçhisâr'da dünyâya gelen Azîz Mahmud Hüdâyî ilk tahsîlini Silivri'de, medrese tahsîlini ise İstanbul'da tamamlamıştır. Talebeliği esnâsında Nûreddinzâde'ye Mısır'da nâibliği zamânında Kerüddîn Halvetî vasıtasıyla "Halvetî" tarîkına, Bursa'da nâib ve müderrisliği zamânında Üftâde vasıtasıyla Bayrâmiyye'nin Celve-tî koluna intisâb etmiştir. Daha sonraları bu tarîkatı sistemleştiren kişi olmuştur³⁰

Belgrad Kalesi

Belgrad Haritası

F. İlmî Fâaliyeti

Yapılan araştırmalara dayanarak, Münîrî Efendi mezûniyetinden sonra Belgrâd'da vâiz, müzekkir, müderris ve müftülük görevlerinde bulunmuş olduğunu anlamaktayız.³¹ Ömrünün büyük bir kısmını Belgrâd'da fetvâ vererek, eserlerini te'lîf ederek ve talebe yetiştirerek sürdürmüştür.³²

İleride de bahsedeceğimiz gibi Münîrî Efendi'nin Belgrâd'da, Yahyâlî Mehmed Paşa'nın yaptırmış olduğu câmide medfûn olduğuna³³ dayanarak şabanoviç, Münîrî Efendi'nin Yahyâlî Mehmed Paşa Medresesinde müderrislik yapmış olduğunu ifâde etmektedir³⁴.

G. Eserleri

Müellifin Arapça ve Türkçe olmak üzere şu ana kadar tespit edebildiğimiz eserleri şunlardır:

1- Risâle fi Hakîkati'l-İslâmiyye: Eser, Konya Bölge Yazma Eserler Ktp., 198 (vr.116 b - 123 a) kayıtlı numarada bulunmaktadır.

2- Risâle fi Reddi's-Semâ': Eser, Konya Bölge Yazma Eserler Ktp., 198 (vr. 147 a - 162 b) kayıtlı numarada bulunmaktadır.

3- Risâle bi Hakîkati'l-Mutasavvifîn: Eser, Konya Bölge Yazma Eserler Ktp., 198 (vr. 163 b - 166 a) kayıtlı numarada bulunmaktadır.

4- Risâle fi Reddi's-Semâ': Eser, Konya Bölge Yazma Eserler Ktp., 198 (vr. 173 b - 188 a) kayıtlı numarada bulunmaktadır.

5- Risâletü's-Selâhiyye: Eser, Konya Bölge Yazma Eserler Ktp., 198 (vr. 116 b - 123 a) kayıtlı numarada bulunmaktadır.

6- Risâle Kavlu'r-Rızâ fi't-Tenbîh Ale'l-Fusûs ve's-Semâ': Eser, Konya Bölge Yazma Eserler Ktp., 198 (vr. 199 b - 214 a) kayıtlı numarada bulunmaktadır.

7- Mektûb: Mektûb, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesinde 198 (vr. 216 b - 219 a) kayıtlı numarada bulunmaktadır.

8- Şerh-i Kasîde-i Şeyh Süleymân Delâletnişân: Eser, Çorum İl Halk Kütüphanesinde 668/1 (vr. 70) kayıtlı numarada bulunmaktadır.

9- Risâle-i İ'tikâd-i Ehl-i Hakk: Eser, Çorum İl Halk Ktp., 668/2 (vr. 70) kayıtlı numarada bulunmaktadır.

10- Nazmu bi't-Türkiyyi fi Âfeti'l-Kahve ve'l-Hamri: Eser, Saraybosna (Sarajevo) Gâzî Hüsrev Bey Ktp., 945 (vr. 14-14) kayıtlı numarada bulunmaktadır.

11- Nisâbu'l-İntisâb ve Âdâbu'l-İktisâb: Eser, Osmanlı Türkçesiyle kaleme alınmış olup, âhilik teşkilâtı üzerinde durmaktadır. Eser, Berlin National Bibliotekh no. Lanbd. 589'da bulunmaktadır.³⁵ Abdülbâkî Gölpinarlı'ya göre bu eser 1029 h./1619-1620 m. yılında telîf edilmiş ve sünnî âlimlerin fütüvvet ehli ve fütüvvetnâmeler hakkında telakkîlerini yansıtan en önemli eserlerden biridir.³⁶ Eserin Seyyid Muhammed'in "Miftâhü'd-Dakâik fi Beyâni'l-Fütüvveti ve'l-Hakâik" adlı eseri tenkid için te'lif edildiğini ifâde etmektedir. Eserin bir fotokopisi de İSAM Kütüphanesinde 297.7 kayıtlı numarada bulunmaktadır.³⁷

12- Sübülü'l-Hüdâ: Müellifin telîf ettiği önemli eserlerinden biridir. Te'lif sebebini kendisi bu eserinde şöyle anlatmaktadır: Arapça bilmeyen bâzı sevenleri, furû-i dîni öğrenme isteklerini kendisine arzederler. O da bu ihtiyâcı gidermek için Hanefî fıkına uygun bir şekilde bu eseri te'lif eder.³⁸ Eserin birçok nüshası bulunması, ne kadar önemli bir eser olduğunu göstermektedir.

Eser şöyle başlar:

حمد شول الله ! بچندر كه توحيد و عبادت نوريله كوكلر ومزي منور قلدي و خزينه عرفان ايلدي وصلوات
... شول مفخر موجودات محمد مصطفى اوزرينه اولسونكه بزي ظلمات كفرن و جهلدن قورترب تعليم دين ايلدي

Hamdele ve salveleden sonra, eserin te'lif sebebini anlatır.

Münîrî Efendî bu risâleyi okuyanlardan "Risâlenin Türkçe yazılmış olmasından dolayı hakaret etmemelerini" istihâm etmektedir.³⁹

Daha sonra, "Ma'rifetü'l-îmân" kısmıyla devâm eder. İcmâlî tafsîlî olmak üzere îmânı iki kısımda mutalaa eder. "İman-ı icmâlî, gönülle inanmak ve dille tasdik etmek" olduğunu ifâde etmektedir. "İmân-ı tafsîlînin ise, Hz. Peygamber'den gelen haberleri şüphesiz kabûl etmek" olduğunu ifâde etmektedir.⁴⁰ Devâmında îmânın altı şartından bahseder.

İslâm kısmında ise, "İslâm, Allâh Teâlâ'nın hükümlerini kabûl edip, onlara boyun eğmek" olduğunu zikreder. Bu kısımda "iman ile İslâm arasında farkın zâhirî olduğunu, hakîkatte bir farkın olmadığını" ifâde eder.⁴¹ Zîrâ, "ikisi de Allâh'ın emirlerine inanıp uymak"⁴² olduğunu söylemektedir. Bu kısmın devâmında namaza girmeden önce gerekli olan temizlikten (gusul, abdest, teyemmüm, hayz gibi konulardan), namaz türlerinden, zekât ve oruçtan bahseder.

Eser bu güne kadar yayınlanmamıştır. Eser, 87. Y. 13 st. 197x130, 137x 77 mm., nesih yazısıyla yazılmıştır.

Eserin sonunda yer alan:

ibâresine dayanarak, eserin 1038 h. (1628 m.) yılında istinsâh edildiğini söyleyebiliriz.

Görebildiğimiz eserin diğer birkaç nüshası şunlardır:

وقع تمام هذه النسخة في الأوائل رجب المرجب سنة 1038

Süleymâniye Ktp., Yazma Bağışlar 2256, nesih yazısıyla yazılı ve meşin ciltlidir.

Süleymâniye Ktp., Kılıç Alî Paşa 2025/11., ta'lik tezhîbli yazısıyla yazılmış ve mukavva ciltlidir.

Süleymâniye Ktp., İbrâhîm Ef. 871/3., nesih yazısıyla yazılmış ve mukavva ciltlidir. Mustafâ b. Alî tarafından 1126 h./1714 m. yılında istinsâh edilmiş.

Süleymâniye Ktp., Hâcî Mahmud Ef. 1067., nesih yazısıyla yazılmıştır.

Süleymâniye Ktp., Denizli, No. 412/14., nesih yazısıyla yazılmıştır ve bez kaplı ciltlidir.

Gâzî Hüsrev Bey Ktp., 826., nesih yazısıyla (az bir kısmı ta'lik) yazılmıştır.⁴³

13- Seb'iyât: Eser hakkında Kâtib Çelebî Keşfü'z-Zunûn adlı eserinde az da olsa bilgi vermektedir.

Türkçe kaleme alınan eser, eski coğrafya ve kozmografya âlimlerine dayanarak bu bilimlere dâir bilgiler ihtivâ etmektedir. Eserin bir kısmı manzûmdur. Yedi iklimden ayrı ayrı bahsettiği için, yedi bölümden oluşmaktadır. Eser, Saraybosna (Sarajevo)'da bulunan Gâzî Hüsrev Bey Ktp., 2640/2 (vr. 39-52) numarada kayıtlıdır.

Eser şöyle başlar:

حمد و بيجد و ثناي لا يعبد اول خالق كاف و نون و القلم و ما يسطرون كه جرخ دواري كواكب سعهء سياره و ... انجم يرله كلمش ايدي

Uzun bir girişle giriş yapar ve در بیان افلاك beyânında kozmosun yerle olan ilişkisinden bahseder.

Eserin sonunda:

جرم دنيا تحمينا بين بيكرمي ايكي جرم عطارد دكلودر كدا في الطبقات والله اعلم بحقيقة الحال و كيفية المقال

ifâdesi yer almaktadır.

Eser, güzel ve okunaklı bir nesih yazısıyla yazılmıştır. Türkçe ve Farsça şiirler yer almaktadır. Türkçe şiirler Emrî'den, Farsça şiirler ise, Câmî'den alınmıştır. Metin kenarlarında daha sonra ilâve edilmiş değişik notlar da yer almaktadır.

Eserin sonunda yer alan:

و قد وقع الا تمام من تحرير الرسالة الشريفة في اوافي اوافي اواسط جمادي الا ولي لسنة تسع و ثمانين و تسعمائة من الهجرة النبوية المحمدية في قصبهء ابلجه بالخير

ibâresinden de anlaşıldığı gibi, eser, 989 h./1581 m. yılında Cemâziye'l-ulâ ayının ortalarında İlica'da yazılmıştır.⁴⁴

14- Mektûb: Münîrî Efendi'nin, Hüseyin Lâmekânî'ye yazmış olduğu mektûbun cevâbını ihtivâ eder. Bu mektûb Süleymâniye Ktp., Şehîd Alî Paşa 2819/3, "Silsiletü'l-Mukarrebîn" adlı eserin sonunda yer almaktadır. Mektûbun muhtevâsı semâ ve raks konusudur. Müellif, bu uzun mektubunda semâ'ın reddine dâir delilleri getirmektedir.

15- Tuhfetu'n-Nasîha: Mehmed Tâhir, Münîrî Ef.'nin bu adla bir eseri olduğunu ifâde etmektedir.⁴⁵ Biz bu adla müellifin bir eserine rastlayamadık.

16- Silsiletü'l- Mukarrebîn ve Menâkıbu'l- Muttekîn

Eseri, giriş, Osmanlı Dönemine kadar yaşamış zevât ve Osmanlı Döneminde (Münîrî Ef.'nin yaşadığı döneme kadar) yaşamış zevât hakkında bilgi ihtivâ ettiği için, daha iyi anlaşılması bakımından üç kısımda incelemeyi uygun gördük.

Giriş: Bu kısımda müellif, hamdele ve salveleden sonra, eseri yazma sebebini anlatmaktadır. Eseri, Allâh'ın sevgili kullarını zikretmek, onların himmetine nâil olma sebebini doğuracağı için kaleme aldığını ifâde etmektedir. Devâmında Sivâsî,⁴⁶ Üveysiyye,⁴⁷ Hâcî Bayrâm,⁴⁸ Zeyniyye,⁴⁹ Nakşibendî⁵⁰ ve Baba Kemâl Cündî⁵¹ tarikat silsilelerini sunmaktadır. Bu silsileleri sunarken, silsilelerdeki yanlışlıkları veya bâzı silsilelerdeki, bâzı şahısların zikredilmeme sebeplerine değinir.

Birinci Kısım: Bu kısımda müellif Hulefâ-i Râşidîn'den Hz. Ebû Bekir ve Hz. Alî'yi zikreder. On iki imâmı zikrederken, bâzılarının vefât yeri olan Samarra yerine "Sermezzây"⁵² ta'bîrini kullanır. Devâmında Hasan-i Basrî, Dâvûd-i Tâî, Ma'rûf-i Kerhî gibi zevâttan başlayarak Osmanlı Dönemine kadar yaşamış zevât hakkında bilgi verir. Bu bilgileri verirken vefât târihlerini de vermeyi ihmâl etmez. Bu kısımda tahmînen 92 zâttan bahseder. Kesin rakam sayısını vermekten kaçınılmaktayız çünkü, bir zâttan bahsederken, onun halîfesi veyâ öğrencisinden de bahsedebiliyor.

İkinci Kısım: Bu kısımda müellif Osmanlı Döneminde 1029 h./1620 m.'li yıllara kadar yaşamış zevât hakkında ve ortaya çıkmış olaylar hakkında bilgi verir. Bilgileri sunarken bâzı zevât hakkında cömertçe bilgi sunar, fakat bâzısı hakkında çok az bilgi verir. Bu arada menkıbelerini de vermektan kaçınmaz.

Müellif, bilgileri sunduğu kişilerin ya kendileriyle görüşmüş, veya onları yakından tanıyanlarla görüşerek bilgi toplamıştır. Bundan dolayı menkıbelerini sunduğu kişiler hakkındaki bilgileri gerçeğe en yakın olan bilgilerdir.

H. Vefât Târihi ve Yeri

Münîrî Efendi'nin vefât yerinin Belgrâd olduğu kesindir. Fakat, vefât târihi hakkında kesin bir târih söylemek zordur. Yapılan araştırmalar bu konuda değişik târihler vermektedirler. Şöyle ki:

Kâtib Çelebi⁵³, Bursalı Mehmed Tâhir⁵⁴ ve Hancıç, Münîrî Efendi'nin I. Sultân Ahmed 1012-1026 h./1603-1617 m. iktidârının son döneminde Belgrâd'da vefât ettiğini ifâde etmektedirler.

Basagiç⁵⁵ ve Dobraça⁵⁶ 1026 h./1617 m. yılında vefât ettiğini söylemektedirler.⁵⁷

Hüseyin Ayvânsarâyî ise, الغزاة “el-gazâ”⁵⁸ yılında vefât ettiğini söylemektedir.⁵⁹ Fakat, bu iddianın yanlış olduğu kanâatındayız. İleride de bahsedeceğimiz gibi Münîrî Efendi, Azîz Mahmud Hüdâyî’nin halîfesidir⁶⁰. Fakat, Münîrî Efendi Silsiletü’l-Mukarrebîn adlı eserinde çok sevdiği Azîz Mahmud Hüdâyî’den hiç bahsetmez. Bilindiği gibi, Hüdâyî 1038 h./1628 m. yılında vefât etmiştir.⁶¹ Bundan da Münîrî Efendi, Hüdâyî Efendi’den önce vefât etmiş olduğu anlaşılıyor.

İstanbul Kitâplıkları Târih-Coğrâfya Yazma Katalogları müellifi Bursalı Mehmed Tâhir’in Osmanlı Müellifleri adlı eserine dayanarak, Münîrî Efendi’nin Sultân I. Ahmed döneminin sonlarında vefât ettiğini kaydetmektedir. Devâmında 1045 h./1635-1636 m. yılı târihi yazmaktadır.

Görüldüğü gibi bu eserde çelişki vardır. Çünkü I.Ahmed dönemi 1012 - 1026 h./1603 - 1617 m. yıllarını kapsamaktadır.

Şunu da ifâde edelim ki, adı geçen eserin müellifleri Münîrî Efendi’nin Silsiletü’l-Mukarrebîn adlı eserinin 126’ncı varağında “g-m-h”⁶² harflerine dayanarak bu târihi çıkarmış oldukları kesindir.

Ş de ifâde ettiği gibi bu harfler müellifin vefât târihini ifâde etmez. Herhalde bu harfler müstensihin yazdığı harfler olmalıdır.⁶³

Müellifin Silsiletü’l-Mukarrebîn adlı eserinin sonunda, Lâmekânî’ye yazdığı cevâbın istinsâhının son varağında müstensih “rahimehullâhu aleyhi rahmeten vâsiaten” diye duâ etmektedir. Böyle bir duâ hayâtta olanlar için yapılmadığı ma’lûmdur. Bundan dolayı da bu târih geçersizdir.⁶⁴

Sonuç olarak da şunu ifâde edelim ki, Münîrî Efendi’nin vefât târihi konusunda şu ana kadar yapılan araştırmaların çoğu yanıltıcıdır. Bu araştırmacılar, müellifin Silsiletü’l-Mukarrebîn adlı eserini dikkatle okumuş olsalardı, böyle bir hataya düşmezlerdi. Çünkü Silsiletü’l-Mukarrebîn adlı eserde 1029 h./1620 m. yılından bahsedilmektedir.⁶⁵

Kanâatimizce Münîrî Ef. 1029 h./1620 m. yılından sonra, 1038 h./1628 m. yılından önce (yâni, Hüdâyî Ef.’nin vefâtından önce) vefât etmiş olmalıdır. Çünkü, Azîz Mahmud Hüdâyî, Münîrî Ef.’den önce vefât etmiş olsaydı Münîrî Efendi Silsiletü’l-Mukarrebîn adlı eserinde Hüdâyî’nin menkıbesini mutlaka yazardı. Yazmamasının sebebi de, hayâtta olanların menkıbesi yazılamayacağındandır.

I. Kabri

Münîrî Efendi'nin Belgrâd'da İmâret Câmii bahçesinde medfûn olduğunu⁶⁶ daha önce de ifâde etmiştik. Evliyâ Çelebî, Münîrî Ef.'nin kabrinin bir ziyâret yeri olduğunu ifâde etmektedir⁶⁷.

Yine Evliyâ Çelebî'ye göre, bu nûrlu câmi Belgrâd şehrinin yüzü suyu olduğunu, Süleymân Hân vezîrlerinden Yahyâlî Gâzî Mehmed Paşa'nın savaş ganîmetiyle yaptırmış olduğunu, bu câminin aşağı çarşıda kalabalık yerde olduğundan dolayı cemâatının bol olduğu, kârgir kubbeli olmadığını fakat dört köşe yüksek kubbeleri, dehlizi, yan sofaları hep kurşun örtülü olduğunu ifâde etmektedir. Hâkezâ, "Cülûs" sâhibi müftü Abdürrahîm Ef. de burada vefât etmiş olup, câminin mihrâbı önünde medfûn bulunduğunu ve kible kapısı üzerinde şu târih:

Gün Zeynî çü dîd târiheş

Ma'bed-i Ümmet-i Resûl-i mübîn

995⁶⁸

yazılı olduğunu ifâde etmektedir⁶⁹.

Nikiç'e göre bu câmi Belgrâd'da inşâ edilen en eski câmilerdendir.⁷⁰ Fakat, XVII. Yüzyılın sonlarında ve XVIII. Yüzyılın ilk yarısında Belgrâd ve etrafında vukû bulan savaşlar Belgrâd'da birçok müessesenin yerle bir olmasına sebep olurken, müslüman nüfusunun da dengesinin değişmesine yol açmıştır. Şöyle ki, 1717 - 1739 yılları arasında câmiin yanında İmâret yok olur. Halk ise, Yahyâlî Mehmed Paşa ile Yahyâ Paşa arasındaki farkı kavrayamadığından dolayı câmi, Yahyâ Paşa Câmii adıyla anmaya başlar.⁷¹

1860 yıllarına âit Türklerin yapmış oldukları bir Belgrâd planına dayanarak Nikiç, İmâret Câmii'nin bugünkü Duşanova - Dubrovačka - Skenderbegova - Knicanoviç caddeleri arasında bulunduğunu ifâde etmektedir.⁷²

G. Elezoviç ve P. Popoviç'in Belgrâd'la ilgili bir Türk planını sunarken, yaşlı bir Belgrâdliya dayanarak İmâret Câmii'nin diğer bir adının da "Zincirli Câmii" olduğunu ifâde etmektedirler. Bunun da sebebi, bu câminin kapısında zincirlerin asılı olmasıdır.

Zincirli Câmii'nin geçen yüzyılın yetmişli yıllarında yıkıldığı tahmîn edilmektedir. Çünkü, Belgrâd hakkında notlarını 1878 yılında kaleme alan S.L. Popoviç, harâb (yıkılmış) hâlde Zincirli Câmii'den bahseder. Hâkezâ, ressâm Antonije Kovaçeviç'in 1870 yılına âit Zincirli Câmii'nin kalemle çizilmiş bir resmi⁷³ bulunmaktadır. Fakat, resimdeki câmi yukarıda ifâde ettiğimiz gibi Evliyâ Çelebî'nin ta'rîfine uymamaktadır. Nikiç'in tahmînine göre câminin dış görünümündeki değişiklikler, Osmanlı ile Avusturya arasında vukû bulan savaşlar esnasında, câmiinin tahrib olmasından, sonraları restore edilerek resimdeki şeklini almış olmasından kaynaklanmaktadır.⁷⁴

Nikiç'in araştırmasından, Grof. Fon. Burg'un bu câmiye el koyarak, demir parçası deposu olarak kullandığı ve bu demirleri de Martin Rubel'e sattığını, 1728 yıllarında ise, Prens Aleksander'in elbise deposu olarak kullandığını anlamaktayız.⁷⁵

Belgrad'dan görünüm

İ. Yaşadığı Yer - Belgrâd

Şu ana kadar yapılan araştırmaların tamâmına ve Belgrâdî diye meşhûr olmasına dayanarak, müellifin Belgrâd'da yaşamış olduğu açıkça bilinmektedir.

Şemseddîn Sâmî, “Belgrâd” kelimesi Sırp lisânında “ Ak olan müstahkem” olduğunu ifâde etmektedir⁷⁶

Evliyâ Çelebî ise, Belgrâd'dan bahsederken, Frenklerin bu kaleye “Kamengrâd”⁷⁷ dediklerini ifâde eder.⁷⁸ Rumeli'de bulunan diğer iki Belgrâd'dan ayırabilmek için “Tuna Belgrâdî” denildiğini ve “Samandıra” (Smederevo) sancağı beyinin merkezi olduğunu ifâde etmektedir.⁷⁹

Sırpça: Beograd, Beyaz Şehir; Osmanlı kaynaklarında, Beligrâd, Bellegrâd şeklinde rastlandığı gibi, imparatorluk içindeki başka Belgrâd adlarından ayırdetmek için “Tuna Belgrâdî”, Belgrâd-ı Üngürüs”, “Belgrâd-ı Bünyâd”, “Sengin-Bünyâd” sıfatları verilmiştir. “Alba Graeca”, “Alba Bulgarica”, Alman kaynaklarında: “Witzenburg”, “Weisenburg”; Macarlarda: “Nandor Fejervar” şeklinde geçer. Romalılar devrinde adı “Singidunum” dur.⁸⁰

Osmanlılar tarafından Belgrâd ilk olarak II. Murâd devrinde 844 h./1441 m. yılında Evrenesoğlu Alî Bey yönetiminde kuşatıldı.⁸¹ İkinci kuşatma ise, Fâtih Sultân Mehmed devrinde gerçekleşti.⁸² Belgrâd, Kanûnî Sultân Süleymân'ın Macar Kralı II. Lajiş'e gönderdiği elçi Behrâm Çavûş'a yapılan muâmeleden dolayı, Macaristân'a açtığı sefer sonunda 927 h./1521 m. yılının Ramazân ayında fethedildi. Belgrâd, bu târihten itibâren Avrupa seferlerinde Osmanlı ordusunun en mühîm üslerinden biri olmuş ve “Dâru'l-Cihâd” adını almıştı.⁸³ Budin Paşalığı kurulduktan sonra yâni, Osmanlı Devletinin sınırları genişleyince Belgrâd ticârî merkez hâlini alır.⁸⁴

Evliyâ Çelebî, Belgrâd'da sekiz adet ilim evi (medreseleri)'nin bulunduğunu, İmâret Câmii Medresesi ve Bayrâm Bey Medresesinin meşhûr olduklarını,

Kur'ân öğretme yeri olmadığını, dokuz civârında hadîs öğretme yeri olduğunu müftü Abdürrahîm Ef.'den beri hadîs okutulduğunu, ikiyüz yetmiş aded sibyan mektebinin bulunduğunu ve şehrin kible tarafında Abalı Mehmed Paşa'nın yaptırmış olduğu "Dervîş Mehmed Horasânî Tekkesi" Abalı Mehmed Paşa köşkünün yanında yer aldığını ifâde etmektedir.⁸⁵

Osmanlı Devleti 346 yıllık bir egemenlikten sonra Belgrâd'dan çekilmeye mecbûr kaldı.⁸⁶

1. Belgrâd Câmileri⁸⁷

Evliyâ Çelebî Belgrâd'da ikiyüz onyedî mihrâbın bulunduğunu, fakat Cuma namazı kılındığı otuziki câminin isimlerini zikretmektedir.⁸⁸

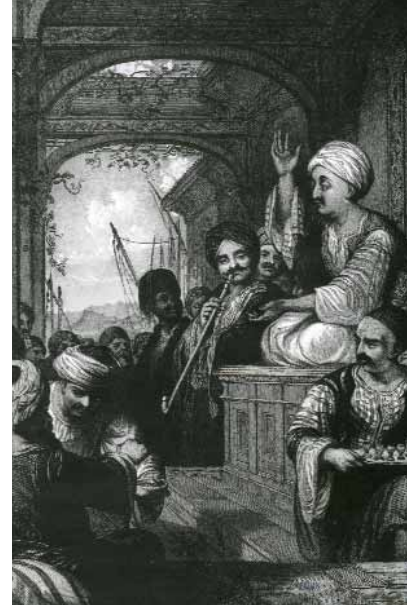
Evliyâ Çelebî'nin bu ifâdesini mubâlağalı görenler varsada, değerli Sırp ilimadamı Ljubomir Nikiç, Çelebî'nin bu ifâdesini mâkul görür. Nikiç, Batılı seyyâhlar minâreleri sayarak, İslâm mâbedlerini tespît etmekte, minâresiz olan mescidlerin farkına varmamakta olduklarını ifâde etmektedir⁸⁹.

Bugüne gelince, Belgrâd'da sâdece Bayraklı Câmii adını taşıyan tek bir câmi kalmıştır. Bu câmi bugün, Gospodar Yevrem no. 11'de bulunmaktadır.⁹⁰ Bu câminin inşâ târihi hakkında iki değişik görüş vardır. Birinci görüşe göre Kanûnî Sultân Süleymân tarafından Belgrâd kalesinin muhâsarası esnâsında (1521 yılında) inşâ edilmiştir. İkinci görüşe göre ise, II. Süleymân tarafından Belgrâd'ın Avusturyalılardan ilk istirdâdı üzerine 1690 yılında inşâ edilmiş olduğudur. Tabi ki, ikinci görüş daha kabûle şâyandır. Çünkü Evliyâ Çelebî Belgrâd câmilerinin adlarını zikrederken bu câminin adını zikretmez. Nikiç de bu görüşü benimser.⁹¹

Avusturyalıların Belgrâd'ı ikinci işgallerinde 1717-1739 yılları arasında bu câmiyi katolik kilisesine (Domkirche) çevirmişlerdir.⁹² 1876-78 yıllarında Osmanlı-Sırp savaşları esnasında câmi tahrîb olmuştur. Daha sonraları bu câmi tamir olunup, faaliyet başlanmıştır.⁹³ Câmii bugün sabâh namâzları hâric diğer dört vakit için faâl durumdadır. Fakat yine de saldırılara marûz kalmaktadır. Şöyle ki, Komünizm döneminde, Sırbistân Sosyalist Cumhûriyeti Kültür Abideleri Koruma Ve İlmî İnceleme Kurumu'nun bâzı mütehassısları, câmiyi ibâdethâne hâminden çıkarıp, "Balmumu Figürler Müzesi"ne çevirmeyi düşünmüşler, balmumundan yapılmış namâz kılan cemâat, böylece sun'î, hayâlî olarak câmide ibâdet ediyormuş gibi göstermek istemişlerdir. Fakat son anda, Sırbistân Sosyalist Cumhûriyeti Dîn İşler Komisyonu bu projenin tahakkukuna mani olmuştur. Câmi bugün faâl hâldedir.⁹⁴

2. Belgrâd Tekkeleri

Belgrâd tekkeleri hakkında fazla bilgiye sâhip değiliz. Fakat, araştırmamız esnâsında ulaşabildiğimiz kaynaklara dayanarak az da olsa bilgi vermek gerektiği kanaatindeyiz.

Dönemi Şehir hayatını yansıtan Gravür

Evliyâ Çelebî, Belgrâd'da onyedî tekkenin bulunduğunu ifâde etmektedir⁹⁵. Ancak, bu tekkeler hakkında fazla bilgi vermemektedir.

Belgrâd tekkelerinden tespit edebildiğimiz bâzı tekkeler şunlardır:

Nakşibendî Tekkesi: 1091 h./1680 m. yılına âit bir mahkeme kararına dayanarak, Seyyid Alî Semerkandî'nin hulefâsından olan Nakşibendî tarikatına mensûb Şeyh Hüseyin b. Muhammed adında bir zât, kendi imkânlarıyla Belgrâd'da bir Nakşibendî tekkesi inşâ ettiğini, yine Seyyid Alî Semerkandî'nin hulefâsından olan Şeyh Mehmed b. Şeyh Hacı Îsâ Efendi'yi bu tekkede şeyhlik makâmına tâyin ettiğini, Çehajiç ifâde etmektedir. Bu tekkenin de XVII. ve XVIII. asırlarında fâaliyet gösterdiği tahmîn edilmektedir.⁹⁶

Kâdirî Tekkesi: Çehajiç, târihi belgelere dayanarak, Belgrâd'da Yukarı Mahallemde (Çarşıda) Şehîd Alî Paşa Türbesi yanında bir Kâdirî tekkesinin bulunduğu ve bu tekkede XVIII'nci Asırda Şeyh Mehmed Hâşim adında bir zâtın Şeyhlik makâmında bulunduğunu ifâde etmektedir.⁹⁷

Rifâî Tekkesi: Belgrâd'da Rifâiyye tarikatının kolu olan Sâdî tarikatına âit bir tekkenin bulunduğu kesin olarak bilinmektedir. Çehajiç, Ankara Vakıflar Umumi Müdürlüğü, Vakfiye Defteri, no. 14'te dayanarak, bu tekkenin Defterdâr Ahmed b. İbrâhîm'in vakfıyla idâre edildiğini ifâde etmektedir.⁹⁸

Uşşâkî Tekkesi: Münîrî Efendi'nin Silsiletü'l-Mukarrebîn adlı eserinden, Belgrâd'da Şeyh Muhammed Edirnevî bir Uşşâkî tekkesi inşâ ettiği ve bu tekkede irşâd seccâdesinde bulunmuş olduğu anlaşılıyor.⁹⁹

Bektâşî Tekkesi: Belgrâd'da Abalı Mehmed Paşa vefâtından önce bir Baktâşî tekkesi inşâ etmiştir. Dervîş Mehmed Horasânî'nin şeyhlik yaptığı bu tekke Abalı Mehmed Paşa köşkü yanında, şehrin kible tarafında bulunmaktadır.¹⁰⁰

Belgrâd'da diğer bir bektâşî tekkesi daha bulunmuş ve bu tekkenin bir Subâşî'ya âit olduğu anlaşılıyor.¹⁰¹ Bu tekke mesîresinden Evliyâ Çelebî de bahsetmektedir.¹⁰²

Halvetî Tekkesi: Belgrâd'da, Azîz Mahmud Hüdâyî Efendi'nin halîfesi olan Kuruczâde Efendi'nin Şeyhlik yaptığı bir halvetî tekkesi bulunduğunu çehaç ifade etmektedir.¹⁰³

DİPNOTLAR

- ¹ Atâî, Zeyl-i Şakâik, s. 370; Mehmed Süreyyâ, Sicill-i Osmânî, c. I, s. 96; Münîrî, Silsiletü'l-Mukarrebîn, vr. 105 a; Bursalı, Osmanlı Müellifleri, c. I, s. 23.
- ² Atâî, Zeyl-i Şakâik, s. 370.
- ³ Vassâf, Sefîne, c.III., s. 11.
- ⁴ Atâî, Zeyl-i Şakâik, s. 370; Mehmed Süreyyâ, Sicill-i Osmânî, c. I, s. 96.
- ⁵ Münîrî, Silsiletü'l-Mukarrebîn, vr. 105 b.
- ⁶ Bursalı, Osmanlı Müellifleri., c. I, s. 23.
- ⁷ Bursalı, Osmanlı Müellifleri, 2/385; Nâilî, Tuhfe-i Nâilî, 798.
- ⁸ a.mlf., a.g.e.,vr. 116 b. - 117 a.
- ⁹ Sefîne adlı eserin müellifi Azîz Mahmud Hüdâyî'nin halifeleri arasında "Alî Ef. Belgrâdî" adında bir zâttan da bahseder, fakat onun bahsettiği zâtın ve bizim bahsettiğimiz zât, aynı kişi olup olmadığı husûsunda bil bilgiye sâhib değiliz. Vassâf, Sefîne, c. III, s. 11.
- ¹⁰ Evliyâ Çelebî, Seyahâtname, c.V, s.274
- ¹¹ Kâtib Çelebî, Fezleke, İstanbul, 1286, c.I., s. 389.
- ¹² Mehmed Hanciç, el-Cevheru'l-Esnâ fî Terâcimi Ulemâi ve Şuarâi Bosna, Mısır, 1349, s. 138;
- ¹³ Safvet Beg Başağış, Znameniti Hrvati Bošnjaci i Hercegovci u Turskoj Carevini, Zagreb, 1931, s. 51.
- ¹⁴ Hazim şabanoviç, Knjizevnost Muslimana BiH Na Orijentalnim Jezicima, Sarajevo 1973, s. 194.
- ¹⁵ Şabanoviç, Knjizevnost, s. 194.
- ¹⁶ Eser hakkında geniş bilgi için bkz: Kasim Dobraça, Katalog Arapsih, Turskih i Perzijskih Rukopisa, Sarajevo, 1979, c. II, s. 654-655.
- ¹⁷ Pertsch, Turkischen Handschriften, s. 13.
- ¹⁸ a. mlf., a.g.e., s. 13.
- ¹⁹ Münîri-i Belgrâdî, Silsiletü'l-Mukarrebîn ve Menâkıbu'l-Muttekîn, Süleymâniye Ktp., Şehîd Alî Paşa 2819/3, vr. 117 b.
- ²⁰ Münîrî, Silsiletü'l-Mukarrebîn, vr. 117 a.
- ²¹ a.mlf., a.g.e., vr. 115 a.
- ²² a.mlf., a.g.e., vr. 118 a.
- ²³ Atâî, Zeyl-i Şakâik, s. 607.
- ²⁴ Hanciç, el-Cevher, s.138.
- ²⁵ Şabanoviç, Knjizevnost, s.195.
- ²⁶ İşâmeddîn Ahmed Taşköprüzâde, Hadâiku's- Şakâik, (trc. Mecdî Mehmed Ef., Neşre hazırlayan: Abdülkâdir Özcan), İstanbul, 1989, s. 688.
- ²⁷ Münîrî, Silsiletü'l-Mukarrebîn, vr. 115 a.
- ²⁸ Bu zât hakkında çalışmamızın ikinci bölümünde bilgi verilecektir.
- ²⁹ Münîrî, Silsiletü'l-Mukarrebîn, vr. 78 a - 82 b.
- ³⁰ Geniş bilgi için bkz: Hasan Kâmil Yılmaz, Azîz Mahmud Hüdâyî ve Celvetiyye Tarikatı, İstanbul, 1999.
- ³¹ Başağış, Znameniti, s. 51; şabanoviç, Knjizevnost, s. 195.
- ³² Atâî, Zeyl-i Şakâik, s. 607; şabanoviç, Knjizevnost, s. 195.
- ³³ Evliyâ Çelebî, Seyahatname, c. V, s. 257.
- ³⁴ Şabanoviç, Knjizevnost, s. 196.
- ³⁵ Bu eser hakkında geniş bilgi için bkz: Pertsch, Turkischen Handschriften, s. 13.
- ³⁶ Gölpınarlı, Fütüvvet Teşkilâtı, s. 63.
- ³⁷ a.mlf., a.g.e., s. 63.
- ³⁸ Münîri, Sübül'l-Hüdâ, Süleymâniye Ktp., Hâcı Mahmud Ef. 1032, vr. 2 a.
- ³⁹ a.mlf., a.g.e., vr. 3 a.
- ⁴⁰ a.mlf., a.g.e., vr. 3 a.
- ⁴¹ a.mlf., a.g.e., vr. 5 a.

- 42 a.mlf., a.g.e., vr. 5 b.
- 43 Bu nüsha için bkz: Dobraça, Katalog, c. II, s. 654-655.
- 44 Zeynel Fajîç, Katalog Arapskih, Turskih I Perzijskih Rukopisa Gazi Husrev Begova Biblioteka u Sarajevu, Sarajevo, 1991, c. 3, s. 116-117.
- 45 Bursalı, Osmanlı Müellifleri, c.II, s. 25.
- 46 Münîrî, Silsietü'l-Mukarrebîn, vr. 24 b - 25 b.
- 47 a.mlf., a.g.e., vr. 26 a - 26 b.
- 48 a.mlf., a.g.e., vr. 27 a.
- 49 a.mlf., a.g.e., vr. 27 a - 28 b.
- 50 a.mlf., a.g.e., vr. 28 b - 29 b.
- 51 a.mlf., a.g.e., vr. 29 b.
- 52 Samarra'nın adı Sermezrây adında olabileceği her hangi bir bilgiye rastlayamadık. Hâkezâ, Sermezrây adında bir şehire de rastlayamadık.
- 53 Kâtib Çelebî, Fezleke, c. 1., s. 389.
- 54 Bursalı, Osmanlı Müellifleri, c. II., s. 25.
- 55 Başagiç, Znameniti, s. 51.
- 56 Dobraça, Katalog, s. 655.
- 57 Peki Zeynel Fajîç bu konuda ne diyor?
- 58 { Ĩ = 1 + Ÿ = 30 + Ğ = 1000 + Ĵ = 7 + İ = 1 } = 1039 h./ 1629-1630 m. bu ebcede bir daha bak.
- 59 Ayvansarâyî, Mecmuâ-i Tevârih, s. 165.
- 60 Vassaf, Sefîne, c. 3, s. 12; Yılmaz, Aziz Mahmud Hüdâyî, s. 138.
- 61 Yılmaz, a.g.e., s. 74.
- 62 { Ğ = 1000 + Ŗ = 40 + ♦ = 5 } = 1045 h. /1635-1636 m.
- 63 Şabanoviç, Knjizevnost, s. 196.
- 64 Şabanoviç, Knjizevnost, s. 196-197.
- 65 Münîrî, Silsiletü'l-Mukarrebîn, vr. 103 b.
- 66 Evliyâ Çelebî, Seyâhâtname, c. V, s. 257.
- 67 Evliyâ Çelebî, Seyâhâtname, c. V, 267.
- 68 Şiir, Zeynî'ye âittir.
- 69 Evliyâ Çelebî, Seyâhâtname, c. V, s. 262.
- 70 Nikiç, Dzamije u Beogradu, s. 174.
- 71 Nikiç, a.g.m., 175.
- 72 Nikiç, a.g.m., s. 175.
- 73 Bu resim tezimizin sonunda Ekler bölümünde yer alacaktır.
- 74 Nikiç, Dzamije u Beogradu, s. 176.
- 75 Nikiç, a.g.m., s. 176.
- 76 Samî, Kamûsu'l-A'lâm Târih ve Coğrafya Lugatı, İstanbul 1314, c. 2, 116-117.
- 77 Kamengrad, Sırp lisânında "Taş Şehir" demektir.
- 78 Evliyâ Çelebî, Seyahatname, c.V, s. 256.
- 79 Evliyâ Çelebî, a.g.e., c. 5, s. 257.
- 80 Tuğlacı, Osmanlı Şehirleri, s. 324.
- 81 Tuğlacı, a.g.e., s. 325.
- 82 Tuğlacı, a.g.e., s. 325.
- 83 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Târîhi, (7.Baskı), Ankara, 1995, c. 2, s. 312; Tuğlacı, Osmanlı Şehirleri, s. 325.
- 84 Enciklopedija Jusodlavije, Zagreb, 1955-1971, c. I, s. 452.
- 85 Evliyâ Çelebî, Seyahatname, c. V, s. 263.
- 86 Osmanlı Devleti zor durumlara düştüğünden, ayrıca sırların da bağımsızlığı sağlamaları bakımından, 8 Şevvâl 1283 h./2 Şubat 1876 m. târihli Meclis-i Vükelâ mazbatası, 9 Şevvâl târihli Tezkire-i İslâmiyye, 10 Şevvâl târihi İrâde-i Seniyye ile 12 Zi'l-hicce 1283 h./17 Nisan 1867 m. gün

Belgrâd boşaltıldı ve 1878 Berlin Antlaşması ile Sırbistan'nın bağımsızlığı sağlandı. Belgrâd'dan çekilmeye mecbûr kalan Osmanlı, geride bayındır bir kent ve birçok eser bıraktı. Konu hakkında geniş bilgi için bkz Tuğlacı, Osmanlı Şehirleri, s. 326.

⁸⁷ Belgrâd câmileri hakkında geniş bilgi için bk. Niki_, Dzamiye u Beogradu, s. 177; M. Tayyib Okıç, Belgrâd'daki Bayraklı Câmii, Vakıflar Dergisi, s. 10, Ankara 1973. s. 385-401.

⁸⁸ Evliyâ Çelebî, Seyahatnâme, c. V, s. 262.

⁸⁹ Nikiç, Dzamiye u Beogradu, s. 152- 153.

⁹⁰ Nikiç, a.g.m., s. 163.

⁹¹ Nikiç, a.g.m., s. 163.

⁹² Nikiç, a.g.m., s. 163.

⁹³ a.mlf., a.g.m., s. 164.

⁹⁴ Okıç, Belgrâd'daki Bayraklı Câmii, s. 400.

⁹⁵ Evliyâ Çelebî, Seyahatnâme, c. V, s. 263.

⁹⁶ Çehajiç , Dervişki Redovi, s. 66-67; a.mlf., Dervişki Red Nakçibendija, Glasnik, s. 2, s. 301

⁹⁷ Çehajiç , Dervişki Redovi, s. 136.

⁹⁸ Çehajiç, a.g.e, s.155

⁹⁹ Münîrî, Silsiletü'l-Mukarrebîn, vr. 106 a.

¹⁰⁰ Evliyâ Çelebî, Seyahatnâme, 5/263.

¹⁰¹ Çehajiç, Dervişki Redovi, s. 170.

¹⁰² Evliyâ Çelebî, Seyahatnâme, 5/265.

¹⁰³ Çehajiç, Dervişki Redovi, s. 104-105.154